

Н. В. Тілікіна,
к. е. н., директор, НЦД "Інститут сімейної та молодіжної політики
імені Олександра Яременка", Навчально-науковий інститут права
і політології УДУ імені Михайла Драгоманова
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5755-5301>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.17.127

МОДЕЛЬ РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ЇЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

N. Tylikina,
PhD in Economics, Director, Oleksandr Yaremenko Institute for Family and Youth Policy of educational-scientific
institute of law and political science, Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov

YOUTH POLICY IMPLEMENTATION MODEL IN UKRAINE DURING ITS ESTABLISHMENT AND UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL

У статті розглянуто модель реалізації молодіжної політики і молодіжної роботи в Україні під час її становлення та в умовах воєнного стану на національному, регіональному і місцевому рівнях. Визначено нормативно-правове забезпечення, що визначає основні засади створення умов соціального становлення і розвитку молоді та основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні за роки незалежності. Встановлено, що для ефективної реалізації молодіжної політики доцільно правильно визначати суб'єкти молодіжної політики і молодіжної роботи на національному, регіональному і місцевому рівнях, оскільки саме від них належатиме ефективність і вплив державної молодіжної політики в короткостроковій і довгостроковій перспективі на молодь.

З'ясовано, що у 1990-х роках у молодіжній політиці України молодь була об'єктом молодіжної політики, тоді як у період 2010—2020 років поняття "молодь" у сфері молодіжної політики стали розглядати як об'єкта-суб'єкта, що було закріплено у Стратегії розвитку державної молодіжної політики до 2020 року, а пізніше — через модель участі молоді (драбину Харта).

Розглянуто інструменти і суб'єкти молодіжної політики в Україні: молодіжні ради, парламенти, форуми; інформування молоді; участь молоді; підтримка молодіжних проектів та ініціатив; розвиток молодіжних організацій тощо. Визначено суб'єктів реалізації державної політики у молодіжній сфері на національному і регіональному рівнях та на рівні територіальних громад та їхні основні функції. Розроблено модель реалізації державної політики у молодіжній сфері на національному і регіональному рівнях та на рівні територіальних громад.

In the article the presented the model of implementation of youth policy and youth work in Ukraine during its formation and in the conditions of martial law at the national, regional and local levels. This model includes government bodies and local self-government, representatives of coordination councils, youth centers and spaces, educational, physical culture and sports institutions, etc. The regulatory and legal support that defines the basic principles of creating conditions for the social formation and development of youth and the main directions of the implementation of the state youth policy in Ukraine during the years of independence has been determined. It has been established that for the effective implementation of youth policy, it is advisable to correctly define the subjects of youth policy and youth work at the national, regional and local levels, since it is from them that the effectiveness and influence of the state youth policy in the short and long term on young people will depend.

It was found that in the 1990s, in the youth policy of Ukraine, youth was the object of youth policy, while in the period of 2010–2020, the concept of "youth" in the field of youth policy began to be considered as an object-subject, which was enshrined in the State Youth Policy Development Strategy until 2020, and later through the model of youth participation (Hart's ladder).

The instruments and subjects of youth policy in Ukraine were considered: youth councils, parliaments, forums; informing the youth; youth participation; support of youth projects and initiatives; development of youth organizations, etc. The subjects of state policy implementation in the youth sphere at the national and regional levels and at the level of territorial communities and their main functions have been determined. It was found that at the end of 2022, the scientific component of this system disappeared in the general system of youth policy. This component developed methodological support for the implementation of the state youth policy. The model of implementation of state policy in the youth sphere at the national and regional levels and at the level of territorial communities has been developed.

Ключові слова: молодіжна політика, молодіжна робота, робота з молоддю, суб'єкти молодіжної політики і молодіжної роботи, модель реалізації молодіжної політики.

Key words: youth policy, youth work, work with youth, subjects of youth policy and youth work, youth policy implementation model.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Незважаючи на те, що упродовж останнього десятиліття в Україні здійснювалося ряд важливих кроків щодо реформування молодіжної політики і молодіжної роботи, проте початок повномасштабного російського вторгнення став значним викликом для реалізації політики у молодіжній сфері. Неприятлива соціально-економічна ситуація, вимушена міграція, проблеми у працевлаштуванні та забезпеченні гідних умов праці, підвищення ризиків бідності й незабезпеченості в умовах воєнного стану вимагають посилення уваги до формування й реалізації молодіжної політики в Україні, а особливо в регіонах, які зазнали окупації та значних ушкоджень інфраструктури.

Молодіжна політика є загальною комплексною системою, оскільки зачіпає переважну більшість сфер життя молодою людиною: сім'я, освіта, економічна та трудова діяльність, міграційні процеси тощо. Вона, віддзеркалюючи становище молоді, є засобом створення необхідних для її соціального становлення й розвитку умов і гарантій, тобто може розглядатися як механізм, за допомогою якого держава вступає у взаємовідносини з молоддю.

Гармонійна державна молодіжна політика має ставити за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах усієї країни. Тому дуже важливим є побудова моделі реалізації молодіжної політики і молодіжної роботи, включаючи усіх суб'єктів її реалізації як на національному і регіональному рівнях, так і на рівні територіальних громад.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженнями вивчення механізмів реалізації молодіжної політики займалося багато сучасних науковців: Бородин Є.І., Головатий М.Ф., Метолькіна Н.Б., Пеша І.В., Чирун С.Н. [3; 11; 29]. Історичні аспекти формування і реалізації молодіжної політики розглядали в своїх працях Донченко Т.О., Гавловська А.О., Головатий М.Ф. [2; 3; 4] та інші. Питання участі молоді у процесі реформування держави та в умовах децентралізації вивчали Бондар Т.І., Бородин Є.І., Дмитрук Д.А., Курило І.О., Пеша І.В., Ярошенко О.В. та інші [3; 12; 27]. Натомість на даний час актуальною залишається проблема реалізації молодіжної політики та молодіжної роботи в умовах воєнного стану в Україні та післявоєнного відновлення.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Наукова новизна статті полягає у тому, що за результатами дослідження теоретичних і практичних напрацювань щодо побудови механізмів реалізації молодіжної політики і роботи з молоддю буде визначено суб'єктів реалізації та побудовано реалізації молодіжної політики і роботи з молоддю на національному і регіональному рівнях та на рівні територіальних громад. Тому метою статті є визначення і побудова модулі реалізації молодіжної політики і молодіжної роботи в умовах децентралізації та воєнного стану.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Державна молодіжна політика в Україні почала формуватися ще на початку 1990-х років. Упродовж років незалежності вона стала складовою державної політики і представляє собою загальну систему заходів, спрямованих на створення необхідних умов для свідомого вибору молодими людьми свого життєвого шляху. Підґрунтям молодіжної політики було прийняття Верховною Радою України на початку 1990-х років Декларації "Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні" [17] та Закону України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" [22], якими визначалися загальні засади створення організаційних, соціально-економічних і правових умов соціального становлення та розвитку молоді України, а також основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні щодо соціального становлення та розвитку молоді. Крім того, низка Указів та Розпоряджень Президента України сформували базу нормативного забезпечення державної молодіжної політики, що регламентували окремі її аспекти, зокрема: забезпечення працевлаштування, розвиток молодіжного житлового будівництва, підтримку молодіжних громадських організацій, роботу з обдарованою молоддю тощо. На виконання цих законів і указів на національному і регіональному рівнях формувалися відповідні стратегії та державні і регіональні цільові програми.

Для ефективної реалізації молодіжної політики доцільно правильно визначати суб'єктів цієї діяльності, оскільки саме від них буде залежати те, чи матиме політика в короткостроковій і довгостроковій перспективі ефект і вплив на цільову аудиторію, а в нашому випадку, на молодь.

Насамперед, визначимося з поняттям "молодь". У науковій літературі можна зустріти безліч визначень цього поняття, наприклад:

— "покоління людей, що проходять стадію соціалізації, засвоюють, а в певному віці вже засвоїли, освітні, професійні, культурні і інші соціальні функції" [26];

— "соціально-демографічна група, що виділяється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального положення і обумовлених тим чи іншим складом соціально-психологічних властивостей" [16];

— "соціально-демографічна група суспільства, що переживає період становлення соціальної зрілості, адаптації до світу дорослих і майбутніх змін, яка постійно поповнює політично й економічно активне населення держави" [4];

— "особлива соціально-демографічна група, обмежена віковими рамками, специфічними соціальними ролями, статусом і соціальними позиціями" [10];

— "соціально-демографічна група, відокремлена на основі сукупності вікових характеристик і особливостей соціального стану" [8];

— "провідна соціальна група, тому що внаслідок свого об'єктивного стану вона концентрує і виявляє в своїй свідомості перспективні тенденції розвитку сучасного суспільства" [28].

У більшості випадків термін "молодь" визначають як певну соціально-демографічну групу, яка має вікові обмеження, та характеризується специфічними соціально-психологічними, соціальними, культурними й іншими особливостями. В Академічному тлумачному словнику української мови поняття "молодь" визначено, як "... молоде, підрастаюче покоління" [9]. Відповідно до Закону України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" (1993 р., зі змінами) було зазначено, що "молодь, молоді громадяни — громадяни України віком від 14 до 35 років", а відповідно до закону України "Про основні засади молодіжної політики" молодь — це "молоді особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах" [20].

У 1990-х роках у молодіжній політиці України молодь була об'єктом молодіжної політики. Метьюлкіна Н. зазначає, що "об'єктом державного управління є молодь, віком від 14 до 35 років, молодіжні угруповання й об'єднання, а також процеси, які відбуваються в молодіжному середовищі, відносини у кожній сфері життєдіяльності молоді, які пильно контролюються, організуються й координуються певними суб'єктами молодіжної політики" [11].

У ті часи впровадження державної молодіжної політики в Україні відбувалося на тому, що молодь є об'єктом молодіжної політики. У цей період можна знайти роботи значної кількості вчених — соціологів, політологів, психологів та спеціалістів у сфері відродження українського національної ідентичності — які займалися питаннями вивчення і впровадження молодіжної політики, трактування основних понять, якими оперує ця політика. На той час виділяють два види молодіжної політики: державну молодіжну політику і суспільну молодіжну політику, головним суб'єктом, що реалізовує державну молодіжну політику, є держава, а саме спеціальні органи, діяльність яких пов'язана з молоддю та її соціалізацією, тоді як суспільна молодіжна політика реалізують різними інститутами громадянського суспільства (громадські організації, профспілки, молодіжні центри тощо) [8].

Н. Головатий зазначає, що молодіжна політика — "поняття ширше, оскільки включає політику всіх державних структур, суспільних інститутів і організацій". На його думку, суб'єктами молодіжної політики є держава, державні органи (що практично реалізують цю політику), політичні партії, громадські організації та об'єднання, соціальні інституції (освіти, культури), окремі громадяни і, обов'язково, самі молоді люди [3]. С. Чирун також пропонує застосовувати терміни "державна молодіжна політика" і "недержавна молодіжна політика", яка в свою чергу включає "суспільну молодіжну

політику і асоціальну молодіжну політику, тобто політику антигромадської спрямованості (злочинність, екстремізм)" [29]. До такої ж думки схилиються й інші науковці. Донченко М. також розділяє молодіжну політику на два напрями: суспільний і державний. До суспільної молодіжної політики він відносить — систему ідей, поглядів, спрямованих на обдаровану молодь та її ролі в суспільному розвитку, а також практичну діяльність різних організацій громадянського суспільства, які працюють на досягнення суспільних перспектив [7].

Отже, молодіжна політика включає і державну молодіжну політику, і суспільну молодіжну політику, вміст яких розкривається через сукупність напрямів діяльності різних суб'єктів, що дає змогу забезпечувати і регулювати процес переходу молоді в усіх сферах життєдіяльності.

Гавловська А. на основі політики як соціально-державного явища виділяє такі елементи молодіжної політики [2]:

- держава як суб'єкт молодіжної політики реалізує свої функції через систему відповідних державних інституцій (наприклад, Міністерство молоді та спорту, Міністерство освіти і науки, департаменти державних обласних адміністрацій, які відповідають за питання молодіжної політики, тощо);

- громада як суб'єкт молодіжної політики реалізує свої функції через систему відповідних самоврядних (наприклад, молодіжна рада при виконавчому комітеті міської ради, управління молоді та спорту міських, сільських і селищних рад, центри соціальних служб, центри надання адміністративних послуг тощо);

- політичні організації — сукупність державних і недержавних інститутів, що виражають інтереси молоді, молодіжних груп та пріоритетні напрями розвитку суспільства;

- громадські об'єднання, відповідно до Закону України "Про громадські об'єднання", як суб'єкт молодіжної політики — це добровільні об'єднання юридичних і фізичних осіб для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, екологічних, культурних та інших інтересів;

- "політична людина" як суб'єкт молодіжної політики — це особа, яка бере активну участь у житті суспільства у сфері молодіжної політики.

Як бачимо з більшості тверджень молодь розглядається переважно як об'єкт молодіжної політики. Вже у період 2010—2020 років молодь у сфері молодіжної політики розглядається як об'єкта-суб'єкта, що закріплено у Стратегії розвитку державної молодіжної політики до 2020 року, де "молодь визнається не тільки об'єктом, але й активним суб'єктом державної молодіжної політики, який пропонує власні шляхи розв'язання молодіжних проблем і може дієво впливати на ключових суб'єктів політики в центрі та на місцях" [23].

Якщо розглянути трактування поняття "об'єкт", то із латинського "objectum" перекладається як предмет. Відповідно до положень філософської науки об'єкт — це конкретна річ, явище або процес, на які спрямована пізнавальна активність суб'єкта [25]; те, на що спрямована пізнавальна й перетворювальна діяльність людини (суб'єкта) [13]. Об'єкт завжди знаходиться у взаємодії із суб'єктом.

Отже, недоцільно вважати молодь об'єктом молодіжної політики, тому що молодь у молодіжній політиці повинна мати статус "суб'єкта — активного учасника відносин у сфері молодіжної політики" [2].

Наприкінці 2010-х років суб'єкти молодіжної політики розглядаються через модель участі молоді — драбину Харта. У державній доповіді про становище молоді в Україні за 2018 рік [27] описана модель участі молоді та інструменти і механізми реалізації молодіжної політики на національному, регіональному і територіальному рівнях. Ця модель розроблена за підтримки Представництва UNICEF в Україні у 2018 році та до її розробки і обговорення долучилися молодіжні активісти з різних регіонів України. Модель участі молоді — є описом теоретичних та практичних інструментів для участі молоді й залучення молодих людей до процесів прийняття рішень на національному, регіональному, місцевому рівнях. У документах, які були основою формування молодіжної політики у 2000-2010 роках також визначені, такі поняття, як "участь молоді" (Participation) [15] та "залучення молоді" (Engagement) [1].

Відповідно до цієї концепції суб'єктами, які взаємодіють із молоддю є органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, консультативно-дорадчі органи, інститути громадянського суспільства, установи та заклади молодіжної інфраструктури. Суб'єкти молодіжної взаємодії впливають на молодих людей незалежно від рівня залучення або поінформованості молоді, тоді як співпраця між ними відбувається відповідно до моделі участі молоді і рівня молодіжної активності.

Окрім суб'єктів, які безпосередньо взаємодіють із молоддю, також доцільно виділити партнерів взаємодії. На регіональному та національному рівнях партнерами є: засоби масової інформації, політичні партії, бізнес-структури, окремі експерти. На місцевому рівні до визначеного переліку додаються колективи закладів освіти, учителів та батьки.

Автором статті у співавторстві з Пеша І.В. і Ярошенко О.В. у науково-дослідних роботах 2018—2021 рр. було визначено суб'єктів молодіжної роботи на рівні територіальної громади [12]. Так, окрім молодіжних центрів і молодіжних просторів з молоддю працює багато установ та організацій різних сфер діяльності і різного відомчого підпорядкування. Роботу з молоддю на рівні громади забезпечують заклади системи освіти, заклади культури, заклади соціального захисту, заклади системи охорони здоров'я, заклади оздоровлення (див. табл. 1).

Актуальним є аспект взаємодії між різними суб'єктами і рівнями, зокрема між регіональним і місцевим. Для обласних владних структур важливо не тільки організувати відповідну діяльність на своєму рівні але й здійснювати аналіз стану справ на місцевому рівні. Існує потреба в посиленні інформаційно-аналітичної діяльності, поширенні найкращого досвіду та залучення більш широкого кола партнерів і стейкхолдерів до реалізації молодіжної роботи.

Інтеграція зусиль всіх суб'єктів молодіжної роботи: фахівців молодіжної сфери, соціальних служб, освітян, психологів, родин, громадських об'єднань, органів влади та самої молоді реалізує механізм колективного вирішення індивідуальних проблем та забезпечення умов

Таблиця 1. Суб'єкти молодіжної політики та роботи з молоддю

Напрями діяльності	Суб'єкти	Напрями молодіжної роботи
Органи влади	<i>Національний рівень:</i> • центральні органи виконавчої влади; • орган законодавчої влади (Верховна Рада України); • органи місцевого самоврядування <i>Місцевий і регіональний рівень:</i> • місцеві органи виконавчої влади; • органи місцевого самоврядування	організаційне та фінансове забезпечення молодіжної роботи, підтримка молодіжних ініціатив
Координація молодіжної роботи	<i>Консультативно-дорадчі органи:</i> ради з питань молоді, координаційні ради з питань молодіжної політики, координаційні ради з питань національно-патріотичного виховання молоді <i>Молодіжне представництво:</i> молодіжні ради/молодіжні колегії, студентські і учнівські ради/парламенти	координація взаємодії, визначення перспективних напрямів молодіжної роботи, розробки цільових програм; розгляд актуальних молодіжних проблем та шляхів їх вирішення
Молодіжна робота	Молодіжні центри, простори	розгляд актуальних молодіжних проблем та шляхів їх вирішення; лобіювання молодіжних інтересів
Освіта	Центри/клуби по роботі з дітьми та молоддю за місцем проживання	проведення молодіжних заходів
Освіта	Заклади загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти	навчання, виховання, розвиток
Фізична культура і спорт	<i>Дитячо-юнацька спортивна школа</i> Центри фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» <i>Фізкультурно-оздоровчі та спортивно-масові заклади</i> (басейни; стадіони; спортивні майданчики; тенісні корти; футбольні поля; спортивні зали тощо)	фізичний розвиток, здоровий спосіб життя
Культура	<i>Мистецькі школи</i> (музичні школи, художні школи, школи мистецтв, хореографічні школи, школи хорового співу) Центри, палаци, будинки для дітей, юнацтва та молоді <i>Клуби, клубні формування</i> (клуби за місцем проживання, гуртки тощо) Мала академія наук учнівської молоді Публічні бібліотеки Кінотеатри/театри Музеї, виставки тощо <i>Місця відпочинку</i> (парки, сквери, пляж, річка, озеро; кафе, ресторани; дискотеки, нічні клуби; атракціони, розважальні комплекси; дитячі майданчики тощо)	підтримка творчо-одарованої молоді, розвиток творчих здібностей молоді
Охорона здоров'я	Клініка, дружна до молоді	інформаційна підтримка, молодіжні заходи
	Центр профілактики і боротьби зі СНІДом	проведення змістовного дозвілля
	Інші заклади охорони здоров'я (поліклініки, лікарні тощо)	надання медичних, психологічних та соціальних послуг для дітей та молоді
	Центри соціально-психологічної реабілітації	діагностика ВІЛ-інфекції, лікування та супровід ВІЛ-інфікованих пацієнтів
Відпочинок і оздоровлення	Дитячо-юнацькі табори (містечка, комплекси): оздоровчі, заміські, профільні, відпочинку	діагностика, лікування та супровід хворих
	Заклади санаторного типу, санаторно-курортного типу	надання комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги
	Туристичні бази	оздоровлення і відпочинком
Соціальний захист	Центри зайнятості, кар'єрні центри, агентства з працевлаштування	Профорієнтаційна робота; працевлаштування
	Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді	Юридичне і психологічне консультування; інформаційні послуги; гуманітарна допомога тощо
	Центр соціальної підтримки дітей та сімей, служби у справах дітей та сім'ї	профілактики негативних явищ та правових порушень серед підлітків
	Центр надання адміністративних послуг	державна реєстрація юридичних осіб, ФОПів; земельні питання; реєстрація актів цивільного стану, надання соціальних послуг
	Центр соціальної адаптації звільнених осіб	надання соціальних послуг
	Заклади інституційного догляду та виховання (інтернати, навчально-реабілітаційні центри; будинки дитини; дитячі будинки тощо);	навчання і виховання осіб, які потребують соціальної допомоги (дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування)
Організації громадського суспільства	Благодійні фонди; громадські організації; молодіжні і дитячі громадські організації	благодійна допомога; соціальні проекти; молодіжні заходи різного спрямування
Релігійні громади		неформальна освіта; проведення молодіжних заходів; інформаційно-просвітницькі заходи; благодійні акції, соціальні проекти тощо
Засоби масової інформації	центральні/регіональні газети	інформування населення щодо молодіжної роботи; розміщення соціальної реклами тощо
	центральні/регіональні програми телебачення	
	центральні/регіональні радіо програми	
	інтернет	спілкування у соцмережах; отримання інформації тощо
Бізнес структури		спонсорська та благодійна підтримка; проведення заходів для молоді; неформальна освіта молоді з питань підприємницької діяльності; підтримка та наставництво молоді

Джерело: доопрацьовано автором відповідно до [12].

розвитку молодшої людини. Детально суб'єкти молодіжної роботи представлено у таблиці 1.

Кожен із суб'єктів молодіжної політики на конкретному рівні реалізації молодіжної політики відіграє важливу роль у соціальному становленні і розвитку молоді. Кожен з учасників цієї системи виконує певну роль і забезпечує певні власні потреби та потреби саме цільової групи.

Так, серед суб'єктів реалізації молодіжної політики і роботи з молоддю можна виокремити сім основних груп:

1) Інвестори — це органи державної влади та органи місцевого самоврядування (гранти), міжнародні фонди, благодійні організації, приватні особи та інші донори (гранти, матеріально-технічні внески), які забезпечують необхідними інвестиціями і фінансами роботу з молоддю на будь-якому з рівнів реалізації молодіжної політики.

2) Постачальники — це молодіжні центри/простори, заклади культури (зклади позашкільної освіти, будинки культури, гуртки), молодіжні та дитячі громадські організації, заклади професійно-технічної та вищої освіти, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, державні центри зайнятості та інші. Це ті, хто безпосередньо забезпечує потреби молоді та реалізує відповідні послуги.

3) Партнери — це суб'єкти, які виділяють різні ресурси та погоджуються працювати разом задля спільних цілей розвитку або вигід. Серед партнерів у сфері молодіжної політики можна виділити: молодіжні центри/простори, заклади освіти, заклади культури і спорту, заклади охорони здоров'я, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, соціально відповідальний бізнес, роботодавців та інших.

4) Клієнтами для молодіжної політики є молоді люди.

5) Бенефіціари — молодь, територіальна громада, суспільство. Крім того, що молодь оволодіє певними навичками і знаннями, тримає користь, то громада або/та суспільство в кінцевому результаті отримає користь від ініціатив і заходів політики.

6) Впливові особи здійснюють вагомий вплив на становище та поведінку молоді. До цієї групи можна віднести органи державної влади та органи місцевого самоврядування, засоби масової інформації (інтернет, телебачення, радіомовлення тощо), громадські організації і об'єднання, а також батьків, які підтримують і формують систему цінностей та поведінку молоді. Крім того, "зірки" шоубізнесу, блогери, бізнесмени та інші особи, які досягли певних успіхів у житті, мають значний вплив на формування світогляду молоді та їхніх професійних вподобань. До впливових осіб також можна віднести церкву та релігійні громадські організації.

7) Дописувачі — це дослідники, організатори, які сприяють створенню бази знань про становище молоді для ефективної реалізації молодіжної політики.

Відповідно до закону України "Про основні засади молодіжної політики" суб'єктами молодіжної роботи визначені фізичні особи, фізичні особи-підприємці, юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, що здійснюють молодіжну роботу. До суб'єктів молодіжної роботи належать, зокрема, молоді особи, молодіжні та дитячі громадські об'єднання, інші громадські об'єднання, молодіжні ради, органи (організації) учнівсько-

го та студентського самоврядування, молодіжні центри, молодіжні працівники, радники з питань молоді, благодійні організації, неформальні молодіжні об'єднання [20].

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в молодіжній сфері, сферах фізичної культури і спорту, національно-патріотичного виховання на національному рівні є Міністерство молоді та спорту України (Мінмолодьспорт) [19].

Основним реалізатором молодіжної роботи є Всеукраїнський молодіжний центр, який створено у 2019 році Міністерством молоді та спорту України відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України [24]. Діяльність Центру спрямована на формування єдиної політики роботи з молоддю у молодіжних центрах різних міст; створення можливості для розвитку й мережування молодіжних працівників по всій Україні; розробку методичних матеріалів для роботи молодіжних центрів; адвокатування розвитку молодіжної інфраструктури; створення освітніх подій для молодіжних працівників; інформування з актуальних можливостей та шляхів покращення роботи з молоддю тощо.

Крім того, в регіонах діють регіональні та місцеві молодіжні центри і простори, які мають різні форми економічної діяльності та різні сфери підпорядкування.

У 2023 році на виконання Закону України "Про основні засади молодіжної політики" уряд створив Український молодіжний фонд [5], а Мінмолодьспортом затверджено персональний склад наглядової ради установи, який обрано на конкурсній основі.

Державна молодіжна політика — цілісна система, яка покликана сприяти самореалізації та розвитку потенціалу молоді, підвищенню рівня її самостійності, конкурентоспроможності й соціальній інтеграції, залученню молодих людей до процесу ухвалення рішень та забезпечення активної участі в суспільному житті. Тоді як українська молодь є активним учасником цього процесу та відіграє вагомий роль у її формуванні і реалізації на національному і місцевому рівнях. Так, участь молоді у формуванні молодіжної політики забезпечується за допомогою різних форм її залучення, зокрема через розвиток молодіжних рад. Молодіжна рада — це молодіжний консультативно-дорадчий орган [20]. Усі вони мають різні положення, різну структуру та потенціал. Такі молодіжні ради утворені при місцевих органах виконавчої влади, органах місцевого самоврядування.

З метою просування та захисту прав молоді по всій Україні та на міжнародному рівні діє Національна молодіжна рада України [14], яка є громадською спілкою, що об'єднує більшість молодіжних громадських організацій в Україні. НМРУ створена у 2015 році провідними національними та міжнародними молодіжними організаціями.

Задля формування ефективної відкритої молодіжної політики у 2019 року було утворено громадську спілку "Національне українське молодіжне об'єднання" (далі — НУМО), головним завданням діяльності якого є забезпечення максимального представництва різних груп молоді у формуванні та реалізації державної молодіжної політики відповідно до принципів Європейсь-

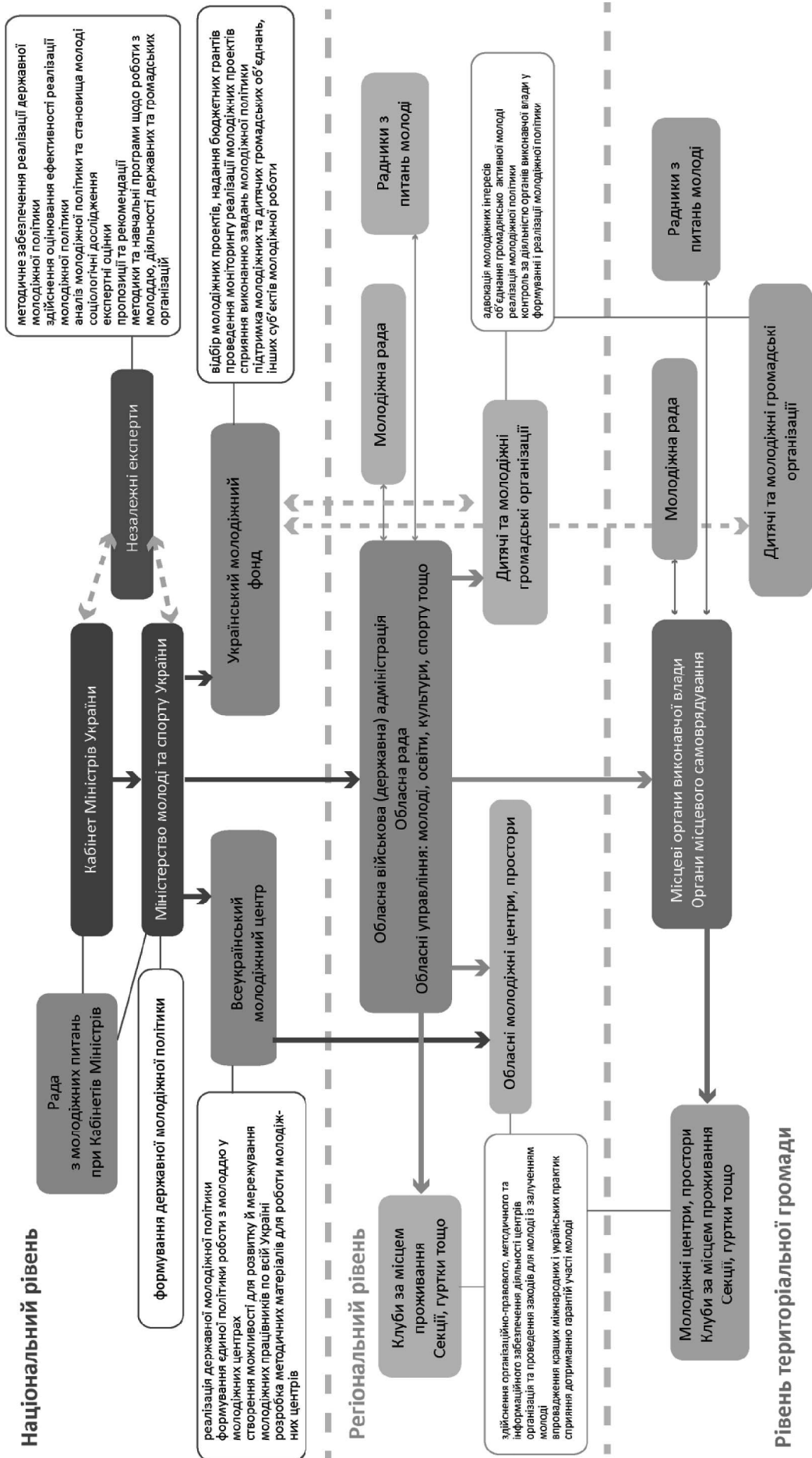

Рис. 1. Модель реалізації державної політики у молодіжній сфері на трьох рівнях

Джерело: розроблено Тілікіна Н.В.

кої хартії участі молоді. Наразі НУМО об'єднує 10 найбільших молодіжних організацій України.

Задля підвищення молодіжної участі у процесі ухвалення суспільно-важливих рішень, супроводу і підтримки діяльності молодіжних рад, а також сприяння утворенню нових у 2020 році утворено громадську організацію "Українська асоціація молодіжних рад", в яку входять молодіжні ради, молодіжні парламенти, молодіжні колегії тощо з усіх областей України. Асоціація підтримує діяльність молодіжних рад і сприяє підвищенню молодіжної участі у процесі прийняття суспільно-важливих рішень, представляє молодіжні ради на національному рівні.

Ще одним із суб'єктів, який активно впливає на формування молодіжної політики є Рада з молодіжних питань, утворена як консультативно-дорадчий орган при Президентові України [21]. У 2022 році утворено Національну раду з питань молоді, яку також планувалося створено відповідно до Закону, як консультативно-дорадчий орган з метою вироблення узгодженої позиції щодо формування та реалізації молодіжної політики, налагодження взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з суб'єктами молодіжної роботи з питань розвитку та реалізації молодіжної політики [18; 20].

Також із метою налагодження діалогу з молоддю під час формування та реалізації молодіжної політики передбачено призначення керівниками центральних і місцевих органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування радників з питань молоді на громадських чи інших засадах.

Важливим інструментом узгодження діяльності різних суб'єктів впливу на державну молодіжну політику є державні, регіональні та місцеві програми, у першу чергу молодіжні. На виконання молодіжних програм органи публічної влади здійснюють заходи з молодіжної політики, які тією або іншою мірою залучають молодь до реформаторських процесів у різних галузях.

Ключове місце посідає Державна цільова соціальна програма "Молодь України" на 2021—2025 роки, основні завдання якої сприяють залученню молоді до низки реформ у сфері оборони, охорони здоров'я, розвитку підприємництва, популяризації України у світі. Реалізація заходів Державної програми "Молодь України" здійснюється Міністерством молоді та спорту України спільно з різними громадськими організаціями, які залучають волонтерів до своєї діяльності [27].

Ці доповнення добре вписуються і доповнюють загальну структуру суб'єктів молодіжної політики або молодіжної роботи на всіх рівнях: національному, регіональному і на рівні територіальних громад.

Отже, розглянувши усі суб'єкти молодіжної політики та молодіжної роботи, можна узагальнити їх у системну структуру, яка представляє діяльність суб'єктів молодіжної політики на трьох рівнях: національному, регіональному і на рівні територіальних громад (рис. 1).

Єдине, що варто зазначити, то наприкінці 2022 році у загальній системі молодіжної політики зникла наукова складова цієї системи, яка розробляла методичне забезпечення реалізації державної молодіжної політи-

ки; здійснювала оцінювання ефективності реалізації молодіжної політики; проводила аналіз молодіжної політики та становища молоді; організовувала і проводила соціологічні дослідження та експертні оцінки; надавала пропозиції та рекомендації; розробляла методики та навчальні програми щодо роботи з молоддю, діяльності державних та громадських організацій.

Раніше ці функції виконував ДУ "Державний інститут сімейної та молодіжної політики", який був науково-дослідною установою, що належить до сфери управління Міністерства освіти і науки України. Інститут було створено 26 квітня 1991 р. рішенням Кабінету Міністрів Української РСР. Проте у 2023 році Інститут було реорганізовано шляхом приєднання до Українського державного університету імені Михайла Драгоманова [6]. Тобто реально відбулася ліквідація цієї установи, що в майбутньому може дуже негативно позначитися на молодіжній політиці в країні. Зараз ці функції виконують частково різні наукові установи, комерційні і громадські організації, які переважно реалізують різні проєкти за гранти на замовлення або держави, або міжнародних організацій. Проте така діяльність є розрізненою та не враховує послідовність і комплексність наукових і соціологічних досліджень, а також даних офіційної статистики. Отже, державна молодіжна політика може залишитися без обґрунтованих наукових даних, що в майбутньому призведе до розрізненості напрямів роботи з молоддю.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В Україні державна молодіжна політика почала формуватися ще на початку 1990-х років. Упродовж років незалежності вона стала складовою державної політики та протерпіла значних зрушень. У 1990-х роках у молодіжній політиці України молодь була об'єктом політики, тоді як у період 2010—2020 років поняття "молодь" у сфері молодіжної політики стали розглядати як об'єкта-суб'єкта, а пізніше — через модель участі молоді (драбину Харта).

З врахуванням воєнного стану в Україні та з метою ефективної реалізації молодіжної політики розглянуто інструменти і суб'єкти молодіжної політики в Україні: молодіжні ради, парламенти, форуми; інформування молоді; участь молоді; підтримка молодіжних проєктів та ініціатив; розвиток молодіжних організацій тощо. Визначення суб'єктів реалізації державної політики у молодіжній сфері здійснено на національному і регіональному рівнях та на рівні територіальних громад. З врахуванням цього розроблено модель реалізації державної політики у молодіжній сфері на національному і регіональному рівнях та на рівні територіальних громад.

Під час розробки моделі реалізації молодіжної політики і роботи з молоддю з'ясовано, що наприкінці 2022 році у загальній системі молодіжної політики зникла наукова складова цієї системи, яка розробляла методичне забезпечення реалізації державної молодіжної політики; здійснювала оцінювання ефективності реалізації молодіжної політики; проводила аналіз молодіжної політики та становища молоді; організовувала і проводила соціологічні дослідження та експертні оцінки; надавала пропозиції та рекомендації; розробляла методики та

навчальні програми. Тому в подальшому доцільно зосередити увагу на залученні різних наукових установ, комерційних і громадських організацій, які реалізують різні проєкти за гранти на замовлення або держави, або міжнародних організацій для забезпечення аналітичною інформацією сферу молодіжної роботи та роботи з молоддю як на національному, так і на місцевому рівні.

Література:

1. Adolescents and Youth Engagement Framework, UNICEF, 2017.
2. Гавловська А.О. Етапи та елементи молодіжної політики: теоретично-прикладний вимір. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 14. 74—78 с.
3. Головатий М.Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. Київ: Наукова Думка. № 3. 2015. С. 236.
4. Гуцалова М. Молодь як об'єкт державної молодіжної політики. Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. Київ: Вид-во "Центр соціальних комунікацій", 2011. Вип. 22. С. 210—217.
5. Деякі питання Українського молодіжного фонду: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2023 № 182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.06.2023).
6. Деякі питання утворення та реорганізації закладу вищої освіти: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.08.2022 № 758-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/758-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.03.2023).
7. Донченко Т.О. Формування державної молодіжної політики в Україні: історико-правовий аспект. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер.: Державне управління. 2010. Т. 125, Вип. 112. С. 141—145.
8. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. За заг. ред. І. Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
9. Криворучко Ю. Молодь як суспільний чинник формування громадянського суспільства України. Громадянське суспільство як здійснення свободи: централь-носхідноєвропейський досвід. Львів, 2009. 314 с.
10. Макарова О.В. Програми соціальної підтримки: оцінка результатів та шляхи удосконалення. Демографія та соціальна економіка. № 1 (19), 2013. С. 47—56.
11. Метьюлкіна Н.Б. Механізми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. Харків: ХарРІНАДУ, 2008. 11 с.
12. Молодіжна політика в умовах децентралізації. Практичний посібник для спеціалістів, які реалізують державну політику в молодіжній сфері. За ред. І.В. Пешої. Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики. Київ, 2018. 28 с.
13. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни "Філософія права" (відповідно до вимог ECTS) для студ. II курсу. Уклад.: О.Г. Данильян та ін. Харків: Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого", 2011. 50 С.
14. Офіційний сайт. Громадська спілка "Національна молодіжна рада України". URL: <https://nysukrai-ne.org/> (дата звернення: 13.06.2023).
15. Переглянута Європейська хартія участі молодих людей у місцевому та регіональному житті. URL: <https://rm.coe.int/168071b58f> (дата звернення: 12.02.2023).
16. Поліщук Ю.Й. Сучасне молодіжне об'єднання як соціальнопедагогічна система. Тернопіль: Терноп. держ. ун-т ім. В. Івасюка, 1999. 114 с.
17. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: Декларація. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12> (дата звернення: 15.06.2023).
18. Про затвердження Порядку формування та діяльності Національної ради з питань молоді та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2022 № 101. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/prozatverdzhennia-poriadku-formuvannia-ta-diialnosti-natsionalnoi-rady-z-pytan-molodi-s1011-100922> (дата звернення: 05.04.2023).
19. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року: Указ Президента України від 12.02.2021 № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text> (дата звернення: 15.06.2023).
20. Про основні засади молодіжної політики: закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 05.04.2023).
21. Про Раду з молодіжних питань: Указ Президента України від 10.09.2021 № 462/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4622021-40073> (дата звернення: 04.02.2023).
22. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993 № 2998-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> (дата звернення: 05.04.2023).
23. Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року: Указ Президента України № 532/2013 від 27.09.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532/2013#Text> (дата звернення: 05.04.2023).
24. Про утворення державної установи "Всеукраїнський молодіжний центр" та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2019 № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.05.2023).
25. Словник-довідник з курсу "Філософії" для студентів 2, 3, 4 курсів усіх спеціальностей денної та заочної форм навчання. Укл. А.Г. Чичков, О.М. Башкеєва, О.М. Патеріло. Дніпропетровськ: ДВНЗУДХТХ 2014. 20 с.
26. Соціальна політика: навч. посіб. Уклад. І. Карпич, Н. Коляда. Умань: ФОП Жовтий, 2016. 134 с.
27. Участь молоді в процесах реформування держави. Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2017 року). Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; Редкол.: Жданов І. О., гол. ред. колег., Ярема О. Й. та ін. Київ, 2018. 100 с.
28. Ціхоцька О., Лозинська Л. Особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в сучасних умовах. Молодь і ринок. № 1 (132). 2016. С. 39—43.
29. Чирун С.Н. Молодіжна політика України в сучасному методологічному дискурсі. Вісник ЧДТУ. 2019. № 5. С. 136—140.

References:

1. UNICEF (2017), *Adolescents and Youth Engagement Framework*, UNICEF, New York, USA.
2. Havlovska, A.O. (2015), "Stages and elements of youth policy: theoretical and applied dimension", *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, vol. 14, pp. 74—78.
3. Holovaty, M.F. (2015), *Molodizhna polityka v Ukraini: problemy onovlennia* [Youth policy in Ukraine: problems of renewal], Naukova Dumka, Kyiv, Ukraine.
4. Hutsalova, M. (2011), "Youth as an object of state youth policy", *Suchasna ukrainska polityka: polityky i politolohy pro nei*, vol. 22, pp. 210—217.
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2023), Resolution "Some issues of the Ukrainian Youth Fund: Deiaki pytannia Ukrainskoho molodizhnogo fondu", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-2023-%D0%BF#Text> (Accessed 15 June 2023).
6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Decree "Some issues of formation and reorganization of a higher education institution", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/758-2022-%D1%80#Text> (Accessed 11 March 2023).
7. Donchenko, T.O. (2010), "Formation of state youth policy in Ukraine: historical and legal aspect", *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiia"*, vol. 112, pp. 141—145.
8. Zvierievoi, I. D. (2012), *Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery* [Encyclopedia for specialists in the social sphere], Universum, Kyiv, Simferopol, Ukraine.
9. Kryvoruchko, Yu. (2009), "Youth as a social factor in the formation of the civil society of Ukraine", *Hromadianske suspilstvo yak zdiisnennia svobody: tsentralnoskhidnoievropeyskyi dosvid* [Civil society as an exercise of freedom: the Central and Eastern European experience], Lviv, Ukraine.
10. Makarova, O.V. (2014), "Social support programs: evaluation of results and ways of improvement", *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, vol. 1 (19), pp. 47—56.
11. Metolkina, N.B. (2008), *Mekhanizmy formuvannia ta realizatsii derzhavnoi molodizhnoi polityky v Ukraini* [Mechanisms of formation and implementation of state youth policy in Ukraine], Khar'KINADU, Kharkiv, Ukraine.
12. Pesha, I.V. (2018), *Molodizhna polityka v umovakh detsentralizatsii* [Youth policy in conditions of decentralization], Derzh. in-t simeinoi ta molodizhnoi polityky, Kyiv, Ukraine.
13. Danylian, O.H. (2011), *Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia samostiinoi roboty ta seminarskykh zaniat z navchalnoi dystsypliny "Filosofii prava"* [Educational and methodological manual for independent work and seminar classes in the academic discipline "Philosophy of Law"], Nats. un-t luryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho, Kharkiv, Ukraine.
14. National Youth Council of Ukraine (2023), available at: <https://nycukraine.org/> (Accessed 13 June 2023).
15. Council of Europe (2015), "The revised European Charter for the participation of young people in local and regional life", available at: <https://rm.coe.int/1680-71b58f> (Accessed 12 February 2023).
16. Polishchuk, Yu.I. (1999), *Suchasne molodizhne obiednannia yak sotsialnopedahohichna systema* [Modern youth association as a socio-pedagogical system], Ternop. derzh. ped. un-t im, Ternopil, Ukraine.
17. Verkhovna Rada of Ukraine (1993), "Declaration "On the general principles of state youth policy in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12> (Accessed 15 June 2023).
18. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Resolution "On approval of the Procedure for the formation and activity of the National Council on Youth Affairs and amendments to some acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine", available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-formuvannia-ta-diialnosti-natsionalnoi-rady-z-pytan-molodi-s1011-100922> (Accessed 05 April 2023).
19. President of Ukraine (2021), Decree "On the National Youth Strategy until 2030", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text> (Accessed 15 June 2023).
20. The Verkhovna Rada of Ukraine (2021), The Law of Ukraine "On the main principles of youth policy", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (Accessed 05 April 2023).
21. President of Ukraine (2021), Decree "About the Youth Council", available at: <https://www.president.gov.ua/documents/4622021-40073> (Accessed 04 February 2023).
22. The Verkhovna Rada of Ukraine (1993), The Law of Ukraine "On promoting the social formation and development of youth in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> (Accessed 05 April 2023).
23. The President of Ukraine (2013), Decree "On the State Youth Policy Development Strategy for the period until 2020", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532/2013#Text> (Accessed 05 April 2023).
24. Cabinet of Ministers of Ukraine (2019), Resolution "On the formation of the state institution "All-Ukrainian Youth Center" and amendments to some of Resolutions the Cabinet of Ministers of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2019-%D0%BF#Text> (Accessed 25 May 2023).
25. Chychkov, A.H., Bashkeieva, O.M. and Paterilo, O.M. (2014), *Slovnyk-dovidnyk z kursu "Filosofii" dlia studentiv 2, 3, 4 kursiv usikh spetsialnostei dennoi ta zaочноi form navchannia* [Dictionary-reference for the course "Philosophy" for students of the 2nd, 3rd, 4th courses of all majors of full-time and part-time forms of education], DVNZUDKhTKh, Dnipropetrovsk, Ukraine.
26. Karpych, I. and Koliada, N. (2016), *Sotsialna polityka* [Social policy], FOP Zhovtyi, Uman, Ukraine.
27. Zhdanov, I. O. (2018), *Uchast molodi v protsesakh reformuvannia derzhavy. Shchorichna dopovid Prezydentu Ukrainy, Verkhovnii Radi Ukrainy, Kabinetu Ministriv Ukrainy pro stanovyshe molodi v Ukraini (za pidsumkamy 2017 roku)* [Youth participation in state reform processes. Annual report to the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine on the situation of youth in Ukraine (according to the results of 2017)], Kyiv, Ukraine.
28. Tsihotska, O. and Lozynska, L. (2016), "Peculiarities of the formation of value orientations of student youth in modern conditions", *Molod i rynek*, vol. 1(132), pp. 39—43.
29. Chyrun, S.N. (2019), "Youth policy of Ukraine in modern methodological discourse", *Visnyk ChDTU*, pp. 136—140.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2023 р.